

Archeologienota Turnhout Zegeplein 9 Resultaten

FODIO
Turnhoutsebaan 277
B-2110 Wijnegem

Marleen Arckens
Niels Geelen
Jan De Beenhouwer

COLOFON

Archeologienota Turnhout Zegeplein 9. Verslag van resultaten. Projectcode 2018I179

erkend archeoloog: Fodio OE/ERK/archeoloog/2015/0067

auteurs: Marleen Arckens, Niels Geelen, Jan De Beenhouwer

uitvoerder: Fodio, Turnhoutsebaan 277, B-2110 Wijnegem

datum: 2 oktober 2018

Inhoud

1 De resultaten van het bureauonderzoek.....	4
1.1 Beschrijvend gedeelte.....	4
1.1.1 Administratieve gegevens	4
1.1.2 Kader waarbinnen het onderzoek plaatsvindt	6
1.1.3 Onderzoeksopdracht en vraagstelling	12
1.1.4 Werkwijze.....	13
1.2 Assessmentrapport.....	14
1.2.1 De landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied.....	14
1.2.2 Historische situering	18
1.2.3 Archeologische situering	25
1.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied.....	29
1.2.5 Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed	32
1.2.6 Samenvatting.....	33
Bibliografie	34
Figurenlijst.....	35
Archeologische periodes in Vlaanderen.....	36

1 De resultaten van het bureauonderzoek

1.1 Beschrijvend gedeelte

1.1.1 Administratieve gegevens

Projectcode		2018I179
Actoren		Marleen Arckens OE/ERK/Archeoloog/2016/00142 veldwerkleider
Locatie	Provincie	Antwerpen
	Gemeente	Turnhout
	Deelgemeente	/
	Site	Zegeplein 9
Kadastrale gegevens		Turnhout 4 AFD, Sectie Q, perceel 275G
Oppervlakte onderzoeksgebied		464 m2
Oppervlakte bodemingreep		158 m2
Bounding box	punt 1 (NO)	x: 190389,98 y: 223977,62
	punt 2 (ZW)	x: 190343,54 y: 223945,17
Kadastraal percelenplan		Fig. 1
Topografische kaart		Fig. 2
Afbakening verstoorde zones		Geen verstoorde zones
Begindatum onderzoek		20 september 2018
Einddatum onderzoek		28 september 2018
Algemene wetenschappelijke advisering		Stephan Delaruelle Erfgoed Noorderkempen

Fig. 1 Situering van het projectgebied op het Groot Referentie Bestand. © Geopunt

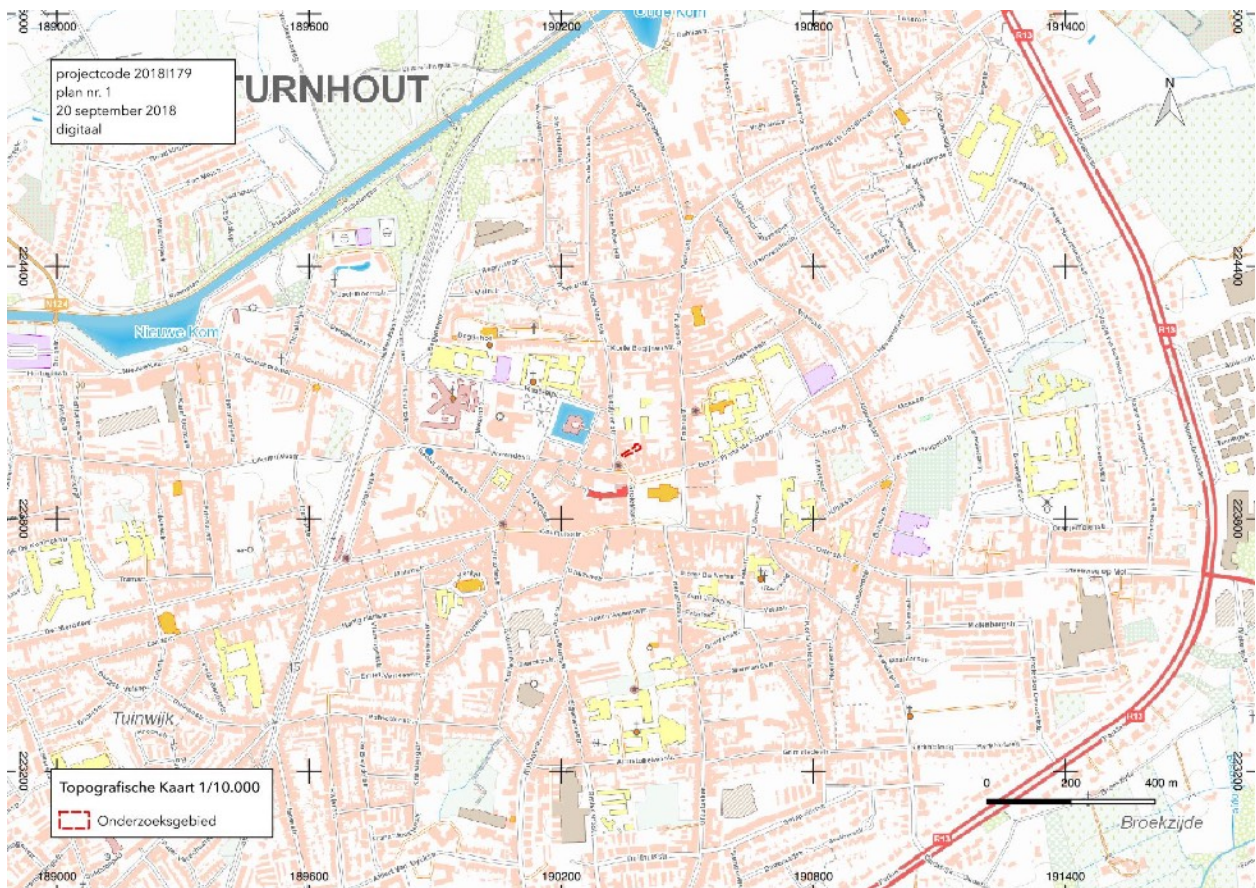

Fig. 2 Situering van het projectgebied de topografische kaart 1:10.000. © cartoweb

1.1.2 Kader waarbinnen het onderzoek plaatsvindt

Criteria uit het Onroerenderfgoeddecreet die aanleiding geven tot het opmaken van de archeologienota

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen. De wetgeving met betrekking tot archeologie omvat enerzijds het Onroerenderfgoed- decreet van 12 juli 2013 en anderzijds het Onroerend Erfgoedbesluit van 16 mei 2014, die voor archeologie in werking traden op 1 juni 2016, gewijzigd op 18 juli 2017 en met terugwerkende kracht toepasbaar vanaf 1 juni 2017

Overwegend dat:

- er een bodemingreep gepland is
- het gebied niet volledig ligt in een gebied waar geen archeologie te verwachten valt
- het gebied niet volledig binnen het gabarit van een bestaande lijninfrastructuur valt
- het gebied niet binnen een beschermde archeologische site ligt
- het gebied in een vastgestelde archeologische zone ligt
- het perceeloppervlak groter is dan of gelijk is aan 300 m²
- de geplande bodemingreep groter is dan of gelijk is aan 100 m²
- de geplande ingreep geen betrekking heeft op lijninfrastructuur en aanhorigheden

dient een bekrachtigde archeologienota bij de aanvraag tot omgevingsvergunning gevoegd te worden.

Fig. 3 Situering van het projectgebied op de orthofotomosaïek middenschil winter 2017. © Geopunt

Bestaande Toestand

Het onderzoeksgebied is gelegen op nummer 9 aan de oostelijke zijde van het Zegeplein. Het heeft een oppervlakte van 464 m². Het grenst in het noordoosten aan de Luizenpoort. Het onderzoeksgebied is bijna volledig bebouwd. Alle gebouwen zijn met elkaar verbonden. Het gebouwencomplex kan verdeeld worden in drie zones: een huis uit het Interbellum in het zuidwesten, een centrale zone met kantoorruimte, keuken en binnenplaats en een oostelijke zone met magazijn, garage en koer.

Het huis uit het Interbellum dat dateert van 1929 neemt de volledige zuidwestelijke zone van het onderzoeksgebied in. Centraal op het onderzoeksgebied staan een keuken en een kantoorruimte die van elkaar gescheiden worden door een kleine open binnenplaats. De keuken maakt deel uit van het huis uit het interbellum, terwijl de kantoorruimte is ondergebracht in een aanbouw uit de jaren 1980.

Ten oosten van deze gebouwen staat een groot noord-zuid gericht magazijn. Ten oosten van het magazijn, grenzend aan de Luizenpoort, bevinden zich een garage met berging en een koer. In de zuidwestelijke hoek van de koer geeft een trap toegang tot het magazijn.

Het volledige gebouw uit het Interbellum is onderkelderd. De kelder heeft een diepte van ca. 2 m. Alle andere gebouwen zijn gefundeerd op volle plaat gecombineerd met funderingsvoeten voor de dragende delen. De twee binnenplaatsen hebben een verharding die bestaat uit betonklinkers.

Fig. 4 Gevel van Zegeplein nr. 9 (24/9/2018). © Fodio

Fig. 5 Berging (links) en trap (rechts) aan de oostelijke koer. (24/9/2018). © Fodio

Fig. 6 Keuken met centrale binnenplaats (links) en kelder onder de keuken (rechts). (24/9/2018). © Fodio

Geplande werken en bodemingrepen

In de zone van het huis in het zuidwesten van het onderzoeksgebied worden geen ingrepen gepland. De centrale keuken (22 m²), kantoorruimte (32 m²) en kleine binnenkoer (18 m²) worden afgebroken. Op deze locatie wordt een binnenplaats gecreëerd. De vloerplaat van de kantoorruimte en de verharding van de binnenplaats worden verwijderd. Tussen de af te breken keuken en het huis dient een nieuwe muur opgetrokken te worden. De bestaande muren van de kelder worden afgebroken tot op ca. 50 cm -mV. De diepste delen van de muren worden niet verwijderd. De vloerplaat van de kelder wordt niet verwijderd maar wel doorbroken om water in de bodem te kunnen laten afvloeien.

Het magazijn en de garage aan de oostelijke zijde blijven behouden. De berging tussen de garage en het magazijn wordt afgebroken ter vergroting van de reeds aanwezige koer. Hiervoor moet slechts de meest zuidelijke muur van de berging verwijderd worden. Deze muur is ca. 1,9 m lang. De garage wordt omgebouwd tot fietsenstalling. De huidige kantelpoorten worden vervangen door een muur met een lengte van ca. 5,2 m en een kolom met een fundering van ca. 0,5 m². De verharding van de koer zal vernieuwd worden. De buitentrap in de zuidwestelijke hoek van de koer zal een andere oriëntatie krijgen. De fundering van de bestaande trap wordt hergebruikt. Tegen de achtergevel van het magazijn wordt een roestvrij stalen constructie aangebracht om balkons te creëren. Deze wordt gefundeerd door middel van twee pijlers die in recht uitgegraven putten van 40 x 40 cm tot op de vaste grond en tot op vorstvrije diepte (ca. 80 cm -mV) worden ingegraven.

Fig. 7. Sfeerbeeld van de geplande stalen constructie om balkons te creëren. © Fabian Koppert

Fig. 8 Plannen van het gelijkvloers: huidige toestand (links) en geplande toestand (rechts). Op het plan van de huidige toestand werden de af te breken delen gearceerd. © Stef Quatacker architectenbureau

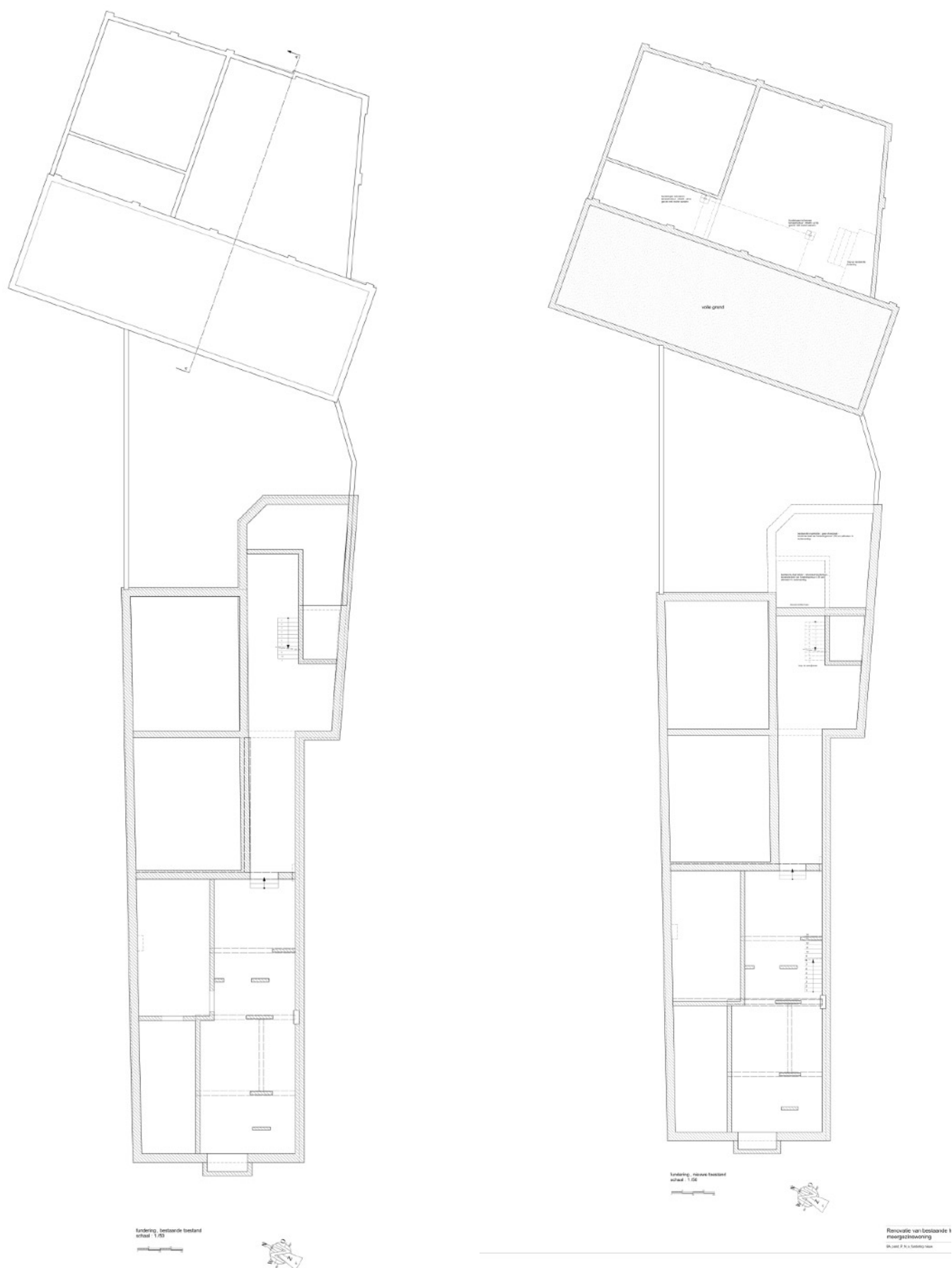

Fig. 9 Funderingsplannen: huidige toestand (links) en geplande toestand (rechts). © Stef Quatacker architectenbureau

1.1.3 Onderzoeksopdracht en vraagstelling

Het bureauonderzoek heeft tot doel het projectgebied archeologisch te evalueren op basis van bestaande bronnen en de impact van de geplande werken op eventueel aanwezig archeologisch erfgoed te bepalen. Dit houdt in dat er informatie wordt verzameld over de mogelijke aanwezigheid of afwezigheid van archeologisch erfgoed binnen het projectgebied. De kenmerken, de relatie met het omringend landschap, de bewaringstoestand en de waarde van eventueel aanwezig archeologisch erfgoed worden ingeschat. Ook de manier waarop de geplande bodemingrepen worden uitgevoerd maakt deel uit van de evaluatie.

Het bureauonderzoek formuleert een antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

- welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het projectgebied?
- hoe evolueerde het landschap en is er een evolutie in het grondgebruik ter hoogte van het projectgebied?
- wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

1.1.4 Werkwijze

Om een beeld te schetsen van het fysisch geografisch kader werd een beroep gedaan op de topografische kaart van België in digitale versie¹, de tertiairgeologische kaart, de quartairgeologische kaart, de bodemkaart volgens Belgische classificatie², het kadastraal percelenplan³ en de luchtfoto's beschikbaar via Geopunt Vlaanderen⁴. De geomorfologische kaart werd niet geraadpleegd vermits deze niet beschikbaar is voor het projectgebied. De bodembedekkingskaart werd geraadpleegd maar niet afgebeeld omdat hij geen bijkomende informatie opleverde na consultatie van verschillende reeksen luchtfoto's. Op de bodemerosiekaart lag het onderzoeksgebied in een zone waarvoor de kaart geen informatie verschaft of een zone met een verwaarloosbare erosiegevoeligheid. De opdrachtgever leverde de bouwplannen en funderingsplannen van de bestaande en de geplande toestand.

Voor de historische situering van het onderzoeksgebied werd een beroep gedaan op de Ferrariskaart (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) en de kaart van Vandermaelen (1846-1854). Er werd gewerkt met de geografische rasterdatasets van de kaarten beschikbaar via geopunt. Via Cartesius werden de historische topografische kaart van 1873 en het primitief plan van 1830-1834 geraadpleegd.

Daarnaast werd gebruik gemaakt van de gravure van Vorsterman uit 1667 om een beeld te schetsen van Turnhout en zijn onmiddellijke omgeving in het derde kwart van de 17de eeuw. Dit is de oudste bewaarde afbeelding van de stad Turnhout.⁵

Alle gebruikte rasterdatasets werden opgehaald via Web Map Service of als tiff/jpeg/pdf beschikbaar via de geoloketten van de Federale, Vlaamse en Provinciale overheden. De verwerking van de gegevens en aanmaak van de kaarten voor de archeologienota gebeurde met QGIS 2.18 Las Palmas.

Door op de recente topografische kaart en het kadastraal percelenplan de historische gegevens te georefereren, werd de historische dimensie van het landschap in de zone van het projectgebied zo goed mogelijk gereconstrueerd. De indeling en inrichting van het landschap kregen bijzondere aandacht. Het historisch grondgebruik werd vergeleken met de huidige toestand, om de impact van eventuele verstoringen te kunnen inschatten.

Extern wetenschappelijk advies werd ingewonnen bij Stephan Delaruelle van Erfgoed Noorderkempen.

De gegevens van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vormden de basis voor de archeologische situering van het onderzoeksgebied aan de hand van de gelokaliseerde archeologische sites en vondsten in de omgeving van het onderzoeksgebied. Via het geoportaal van Onroerend Erfgoed⁶ werden de inventaris van beschermde archeologische sites en de kaart van gebieden waar geen archeologie te verwachten valt geconsulteerd.

¹ webservice cartoweb.be van het NGI.

² <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.

³ http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/?local=nl_BE.

⁴ <http://www.geopunt.be>.

⁵ Delaruelle & Tops 2012, 74.

⁶ <https://geo.onroerenderfgoed.be/#zoom=9&lat=6639473.15&lon=462444.02>.

1.2 Assessmentrapport

1.2.1 De landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied

Geografische en topografische situering

Het projectgebied maakt deel uit van de historische stadskern van Turnhout. Het ligt ca. 90 m ten noordwesten van de Grote Markt en de kerk. Turnhout is gelegen in het noordoosten van de provincie Antwerpen en is het belangrijkste stedelijk verzorgingscentrum van de Antwerpse Kempen.⁷ Het is terug te vinden op de topografische kaart 1:10.000 kaartblad Turnhout 8/8N.

Geomorfologisch is het gebied gekend als de Kempische Laagvlakte. Dit is het gebied tussen de Scheldepolders in het westen en het Limburgs plateau in het oosten. Het merendeel van de Antwerpse Kempen bestaat uit kleine noordoost-zuidwest gerichte zandruggen waarlangs beken en kleine rivieren stromen.⁸

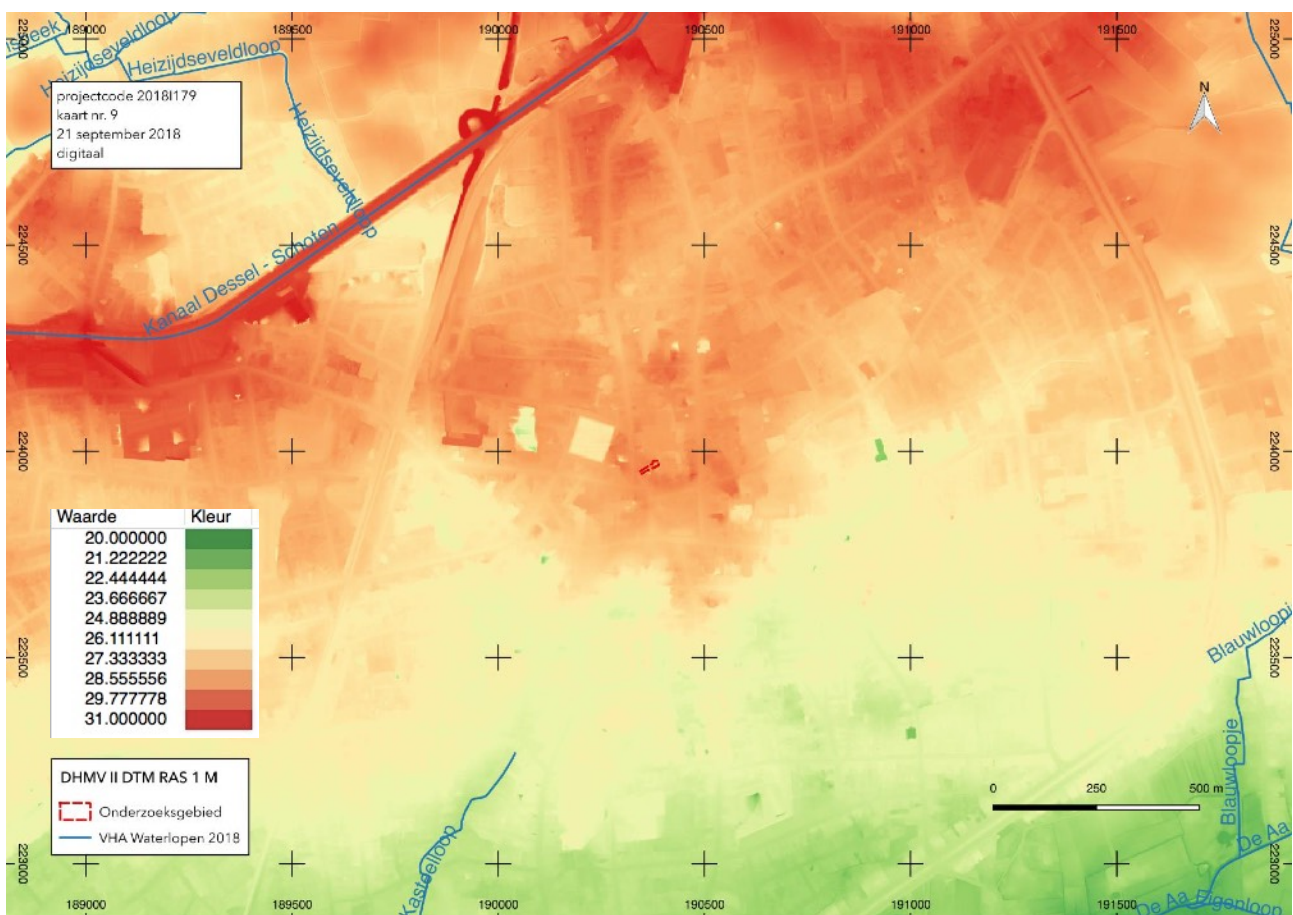

Fig. 10 Situering van het onderzoeksgebied op het digitaal hoogtemodel met in overlay de waterlopen zoals opgenomen in de Vlaamse Hydrografische Atlas 2018. © Geopunt

De stadskern van Turnhout ligt ten zuiden van een uitloper van de Kempische Cuesta die de waterscheiding vormt tussen het Maas- en Scheldebekken. Waterlopen ten zuiden van de cuesta stromen naar de Schelde. De cuesta is een pleistocene opduiking die voornamelijk bestaat uit de zogeheten Klei van de Kempen, afgewisseld met zandpakketten. In tegenstelling tot de rug van de cuesta, bevindt de klei zich ter hoogte van het centrum van Turnhout op een vijftal meter diepte, waardoor de grond er goed

⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Turnhout [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120755> (geraadpleegd op 20 september 2018).

⁸ Delaruelle et al 2013, 16.

gedraineerd is.⁹ Het projectgebied behoort tot het deelbekken van de Boven Aa, het Netebekken en het stroomgebied van de Schelde. Het centrum van Turnhout ligt geografisch gezien op een strategische locatie omgeven door waterlopen: de Galgebeek in het noorden, de Visbeek in het westen, de Bentelloop, Hoge Loope en Oosthovense Loop in het oosten, en de Aa als markante grens in het zuiden.¹⁰ Al deze rivieren liggen op een afstand van 800 m of meer. De historische kern van Turnhout, tussen het marktplein en het kasteel, bevindt zich boven op de rand van de vallei van de Aa, op een hoogte van ca. 28,50 m TAW.

Geologische en bodemkundige situering

Op de tertiairgeologische kaart ligt het onderzoeksgebied binnen de Formatie van Brasschaat, Lid van Schorvoort. Deze formatie bestaat uit witgrijs fijn zand dat kwartsrijk, weinig glauconiethoudend en weinig glimmerhoudend is. De formatie dateert uit het plioceen.

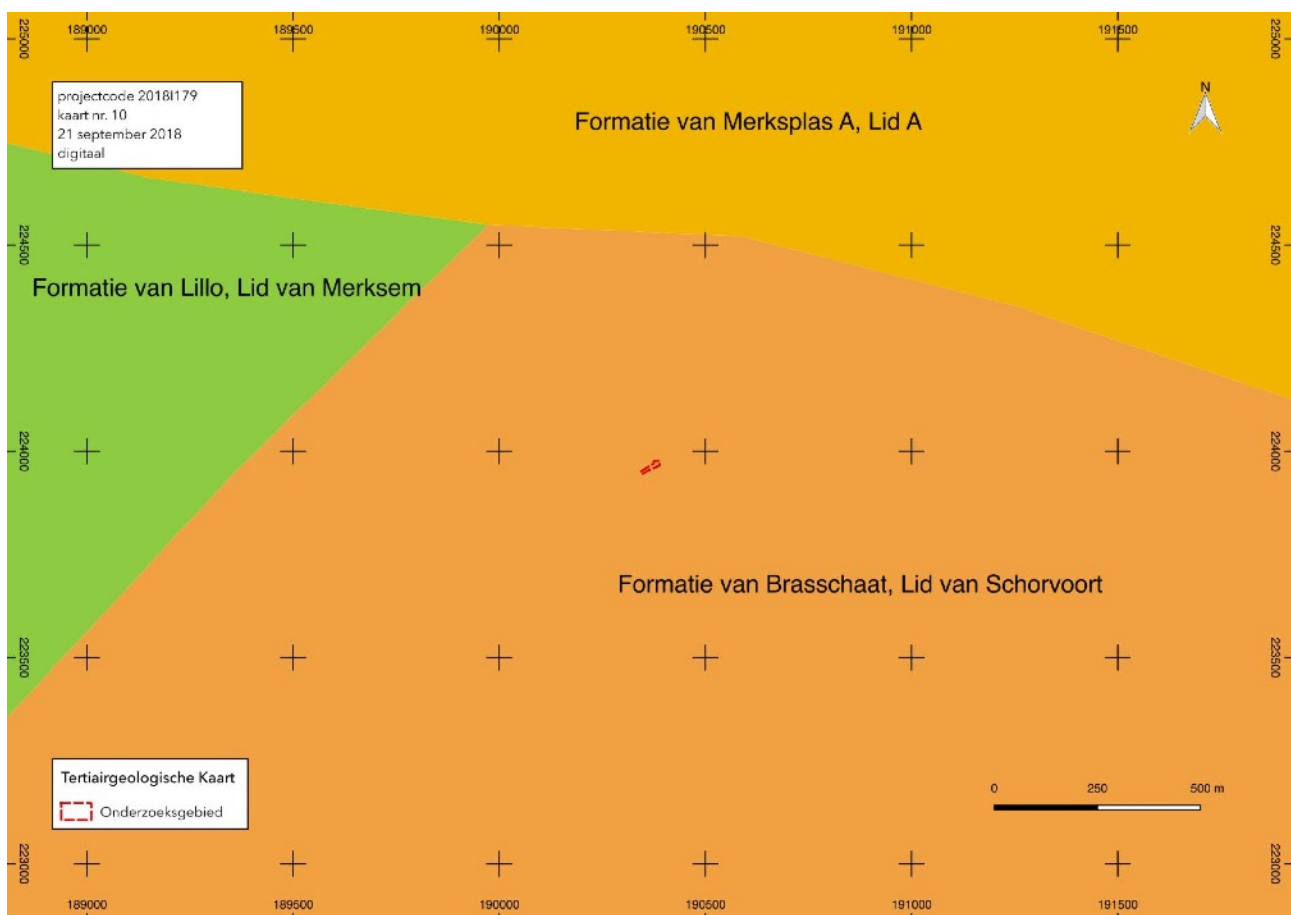

Fig. 11 Het onderzoeksgebied op de tertiairgeologische kaart. © DOV

De quartairgeologische kaart situeert het projectgebied in een zone waar boven op het prequartair substraat getijdenafzettingen plaats vonden met intercalatie van fluviatiele en eolische afzettingen. Deze afzettingen dateren van het vroeg-pleistoceen. Tijdens het laat-pleistoceen, mogelijk het vroeg-holoceen, vonden daar boven op eolische afzettingen plaats, gaande van zand tot zandleem. Boven op de pleistocene sequentie vonden geen holocene en/of tardiglaciale afzettingen plaats (quartair profieltype 22).¹¹

⁹ Delaruelle & Tops 2012, 34; Delaruelle et al 2013, 16.

¹⁰ Delaruelle & Tops 2012, 34.

¹¹ Bogemans 2005 & 2008.

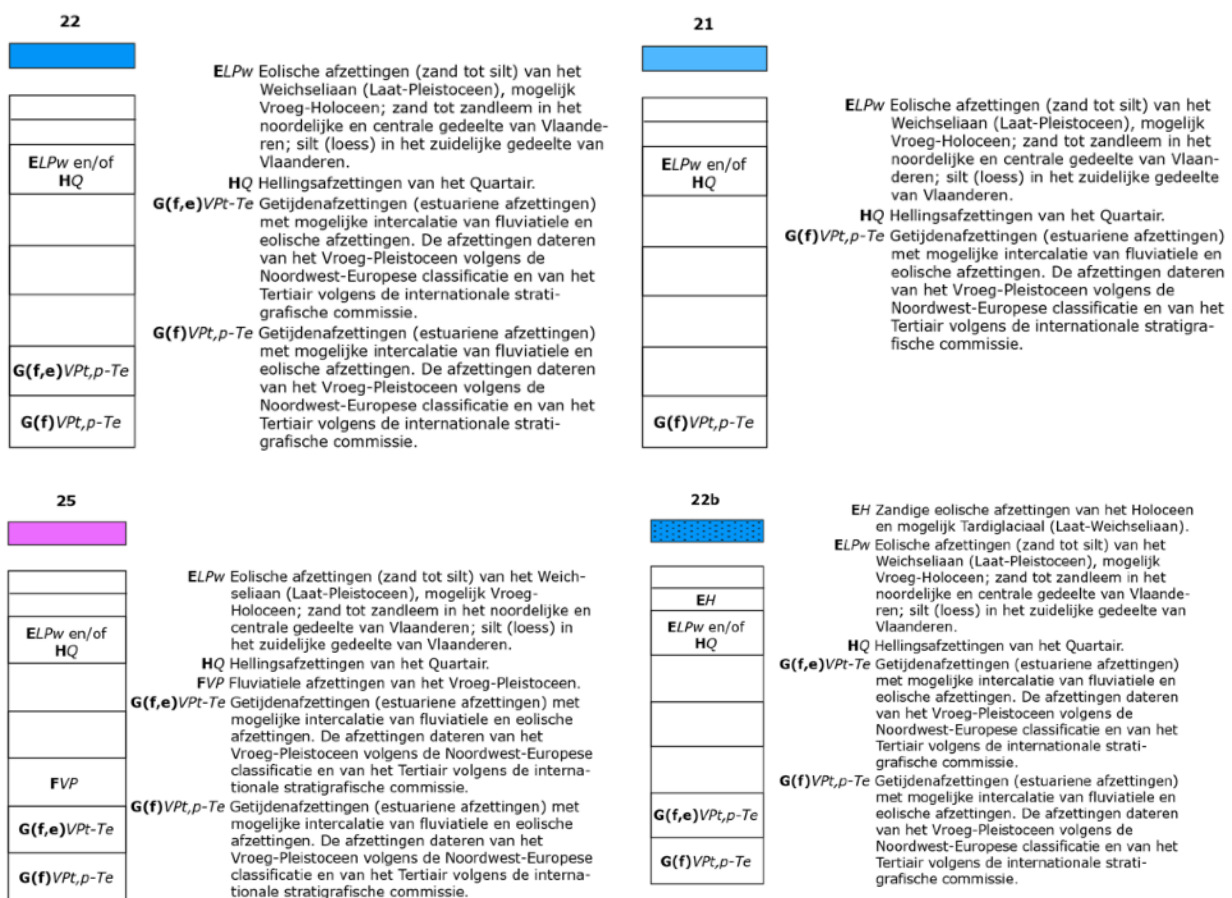
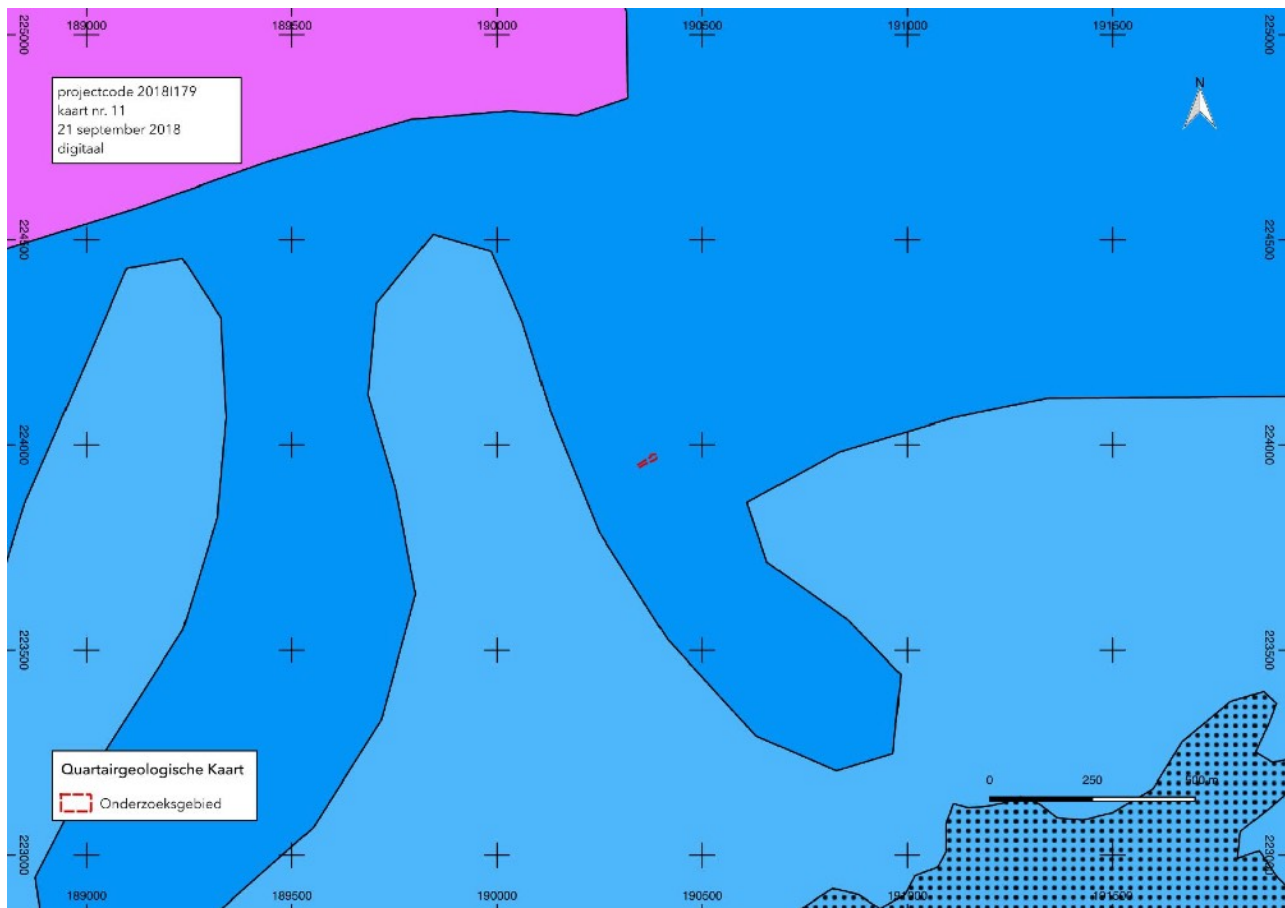

Fig. 12 Situering van het onderzoeksgebied op de quartairegeologische kaart. © DOV

De bodemkaart volgens Belgische classificatie situeert het projectgebied in een zone met kunstmatige bodem, bebouwde zone (OB) en biedt daardoor geen informatie over de te verwachten ondergrond. De bodemkaart biedt zonder dat ze detailinformatie verstrekt voor het projectgebied een goed beeld van de bodems rondom de historische kern van Turnhout. Het centrum van Turnhout grenst in het zuidoosten aan de vallei van de Aa. Deze is herkenbaar aan de natte alluviale gronden zonder profielontwikkeling (bodemseries Sep en Sfp). Rond de bebouwde zone, waarvoor geen bodemkundige informatie beschikbaar is, liggen ten oosten en ten noordoosten van het projectgebied droge en natte zand- en lemig-zandgronden (bodemseries Zcm, Zdm, Sbm, Scm). Op dit type gronden ontwikkelde zich de historische kern van Turnhout.

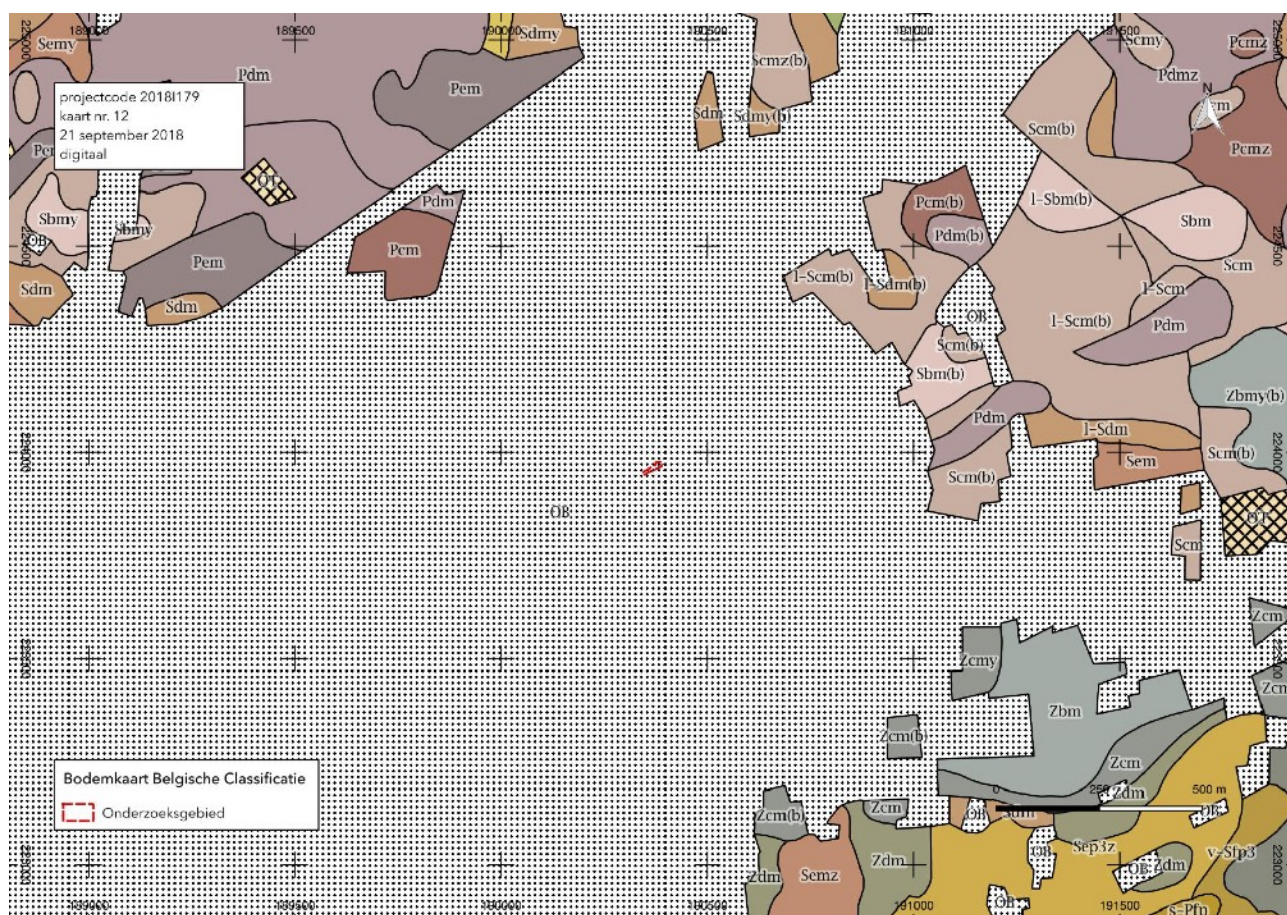

Fig. 13 Het onderzoeksgebied op de bodemkaart volgens Belgische Classificatie. © DOV

1.2.2 Historische situering

Inleiding¹²

Turnhout ontstond op het kruispunt van twee grote handelsroutes en in de schaduw van het jachtkasteel van de hertogen van Brabant. Deze waterburcht zou reeds in 1110 hebben bestaan. De hertog had er immers alle belang bij de handelswegen van Antwerpen over Turnhout naar het Rijnland en van Breda over Turnhout naar Luik, te controleren. Het rechthoekig marktplein met daarop de kerk en het schepenhuis en het intens goederenverkeer in transit gecombineerd met de regelmatige aanwezigheid van reizigers, vormden de basis voor de opkomst van de middenstand in Turnhout. Reeds tussen 1209 en 1213 kreeg de gemeenschap van koop- en ambachtslieden stadsrechten van hertog Hendrik I van Brabant. Tegen de 16e eeuw was Turnhout een rijk commercieel centrum. De belangrijkste op export gerichte nijverheid in Turnhout tijdens het Ancien Régime en ook daarna was de weverij en dan vooral de tijkweverij.¹³

Onder impuls van deze economische bloei deinde de stad in de late middeleeuwen verder uit naar de aanpalende straten van de markt. De bodemopbouw ter hoogte van het Zegeplein vlakbij de Grote Markt toont de fasering van deze stadsgroei. De gronden opzij van de markt werden eind 12de of begin 13de eeuw opgehoogd met plaggen. Hierop ontstond al snel een leefniveau in de 13de eeuw. Aanvankelijk was de bewoning nog landelijk van karakter, waarbij de losstaande huizen op een hof met aanhorigheden stonden. Vanaf de 15de eeuw lijkt de huidige perceelstructuur een vaste vorm aan te nemen. Tussen de meeste van de gebouwen waren poorten voorzien, waarlangs men het open binnengebied met akkers en velden kon bereiken. Pas vanaf de 16de of 17de eeuw lijkt het gros van de gebouwen in het centrum van Turnhout in steen te zijn uitgevoerd. Aanzet hiertoe is de subsidie van de stad voor de verfraaiing van gevels en daken tussen 1549 en 1577.¹⁴

De Tachtigjarige Oorlog maakte vanaf het laatste kwart van de 16de eeuw een einde aan de groei van Turnhout. Toenemende belastingdruk, doortrekkende troepen, plunderingen en epidemieën putten het grensgebied tussen de strijdende noordelijke en zuidelijke Nederlanden uit. Na de Vrede van Münster (1648) wordt Amalia Van Solms, echtgenote van Frederik Hendrik Van Oranje, Vrouwe van Turnhout, maar nog steeds onder soevereiniteit van de Spaanse Habsburgers. Hierdoor belandt de stad in een unieke positie en wordt ze een spil in de handel tussen de noordelijke en zuidelijke Nederlanden. Onder impuls van Amalia van Solms herstelt Turnhout van de geleden oorlogsschade. Dit zorgt voor een heropleving van de welvaart.

Tot ongeveer halverwege de 19de eeuw is er weinig verandering in de omvang van de historische stad. De meeste huizen met trapgevel worden echter in de 18de en 19de eeuw vervangen door herenhuizen met strenge lijstgevels. De aanleg van het kanaal Dessel-Turnhout-Schoten en de spoorlijn Turnhout-Herentals-Lier halverwege de 19de eeuw maakten de uitbouw van de textielnijverheid en papierindustrie in Turnhout mogelijk. Overal in de stad werden fabrieken en bedrijven opgericht wat leidde tot een aanzienlijke bevolkingsaan groei tijdens het Interbellum. Het stedelijk weefsel kende in die periode een ongeordende groei. Na de aanleg van de ringweg rond Turnhout in de jaren 1960 werden nieuwe industrieterreinen aangelegd in het zuidelijk deel van Turnhout.

¹² Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Turnhout [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120755> (geraadpleegd op 20 september 2018).; Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Historische stadskern van Turnhout [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/300598> (geraadpleegd op 20 september 2018).; Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Zegeplein [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/101569> (geraadpleegd op 20 september 2018).

¹³ textiel op basis van vlas voornamelijk voor de productie van beddenzakken.

¹⁴ Delaruelle & Tops 2012.

Het Zegeplein is een driehoekig plein, gelegen tussen de Grote Markt (zuiden), de Warandestraat (westen) en de Begijnenstraat (noorden). Het onderzoeksgebied is gelegen aan de oostelijke zijde van het plein die reeds in de 15de eeuw bebouwd was met hoven van vermaarde families onder meer het "Hof van Ranst" ter hoogte van nummer 14. Op de Ferrariskaart is ook de zuidzijde van het plein bebouwd. Het kasteeldomein paalde tot de tweede helft van de 19de eeuw aan de Grote Markt. Toen werden ook ten westen van het plein gebouwen opgetrokken waardoor er een driehoekig pleintje ontstond. Oorspronkelijk was het een gekasseid plein met lindebomen, banken en een openbare pomp met een Onze-Lieve-Vrouwebeeld. Het plein werd tot en met WOI Botermarkt genoemd. Het werd in 1898 nog overdekt met een ijzeren overkapping. Dat sloot aan bij de trend om overkappingen te plaatsen waar boter, gevogelte, eieren en wild werden verkocht. Ook de paardenmarkt verhuisde in 1881 naar de Botermarkt.¹⁵ In 1922 werd het huidige "monument van de gesneuvelden" naar ontwerp van F. de Cuyper en architectonische aanleg naar ontwerp van E. Van Averbeké ingehuldigd en kreeg het zijn huidige naam. Aan het plein staan overwegend sterk verbouwde of aangepaste woningen waarvan de bovenbouw nog verwijst naar de 19de-eeuwse oorsprong, afgewisseld met nieuwbouw.

Cartografische bronnen

In opdracht van Amalia van Solms maakte Lucas Vorsterman de oudste bewaarde afbeelding van Turnhout. Hierop is de stad in haar volle luister te zien. Bijna alle huizen in het centrum zijn opgetrokken in baksteen en hebben typische trapgevels. Het marktplein kende aan alle zijden aaneengesloten bebouwing met daartussen doorgangen naar de achterliggende gebieden. In het midden van het plein staat de Sint-Pieterskerk. Tegenover de Herentalsstraat aan de zuidzijde van het plein staat het oude stadhuis en meer naar het westen het Steentje. Ook langsheen de straten die in de verschillende richtingen vanaf de markt vertrekken en zelfs een aantal zijstraten worden geflankeerd door aaneengesloten bebouwing. De stedelijk woonkern neemt slechts een beperkte ruimte in. Ook in de stad zelf wordt aan landbouw gedaan. Het onderzoeksgebied grenst aan de oostelijke zijde van een driehoekige open ruimte die overeenkomt met de Botermarkt / het Zegeplein.

De Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, in 1771-1778 opgemaakt in opdracht van graaf de Ferraris, geeft ons een duidelijk beeld van de inrichting van het landschap op het einde van de 18de eeuw. Het onderzoeksgebied ligt in het centrum van Turnhout, ca. 110 m ten noordwesten van de kerk en de markt, ca. 130 m ten zuidoosten van het kasteel en ca. 340 m ten zuidoosten van het begijnhof. De bebouwing is in vergelijking met de gravure van Vorsterman nauwelijks toegenomen. Het onderzoeksgebied grenst aan de oostelijke zijde van de Botermarkt/ Zegeplein waar de Begijnenstraat in noordelijke richting vertrekt. Achter de gebouwen liggen tuintjes en kleine landbouwpercelen. Tegenover het onderzoeksgebied ligt de meest zuidoostelijke hoek van het kasteeldomein.

De topografische kaart van Vandermaelen (1846-1854) geeft een zeer vergelijkbaar beeld. Op het onderzoeksgebied staat een gebouw aan de straatzijde met daarachter open ruimte. Ook op de topografische kaart van 1873 is een vergelijkbaar beeld te zien. Er is een lichte verdichting van de bebouwing waar te nemen in de historische kern en ook een toename van de bebouwing langsheen de zijstraten van de uitvalswegen.

Het primitief kadasterplan (1830-1834) geeft een gedetailleerd beeld weer van de bebouwing op het onderzoeksgebied in het begin van de 19de eeuw. Grenzend aan het Zegeplein in het westen stond een gebouw op perceel Q277 met een diepte van ca. 13,5 m en een breedte van ca. 7 m. Daarachter lag op perceel Q278 een binnenplaats of koer. In de zuidwestelijke hoek van de koer stond een bijgebouw

¹⁵ Delaruelle & Tops 2012, 162.

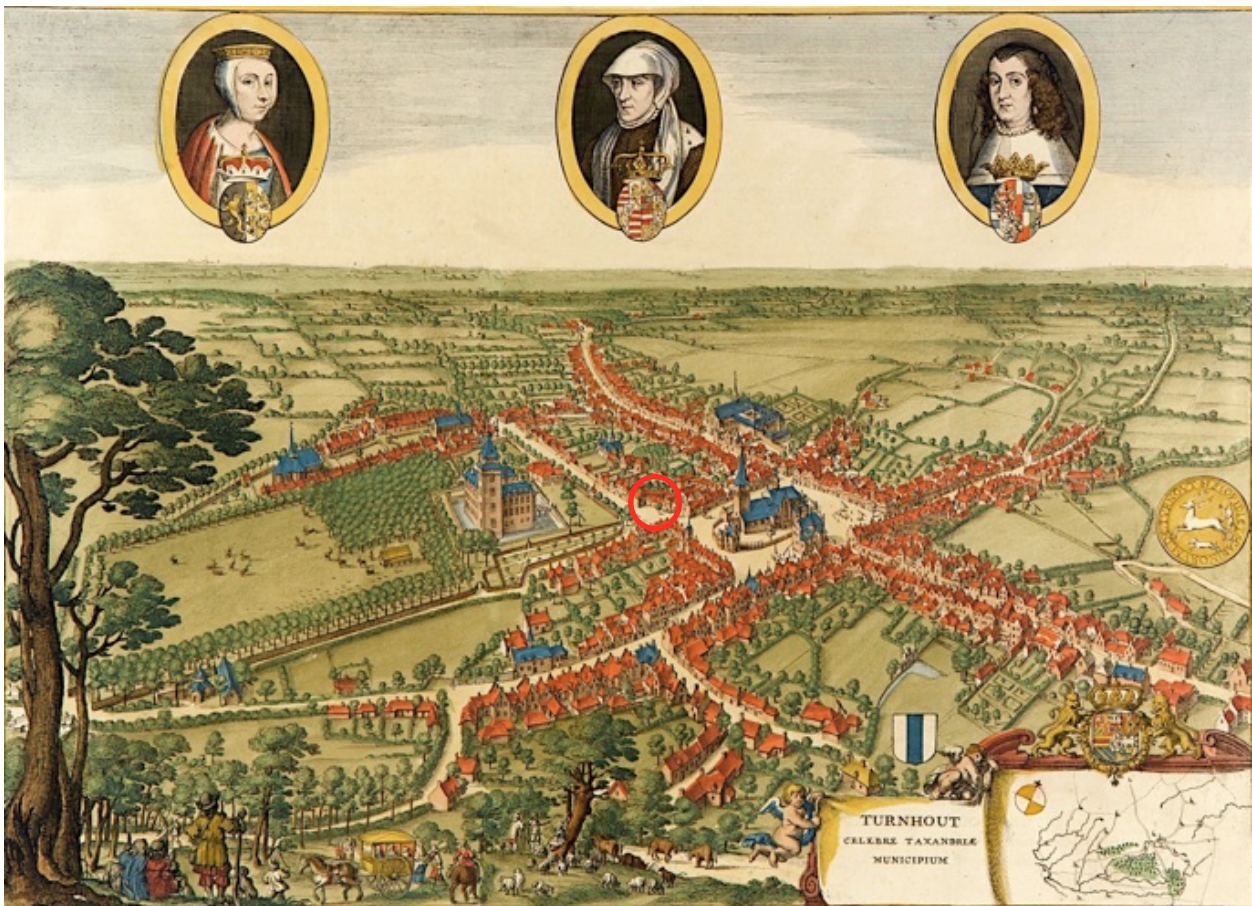

Fig. 14 Afbeelding van de gravure van Vorsterman (1667) met benaderende situering van het projectgebied. Op de gravure ligt het noorden in de linkerbovenhoek. © Stadsarchief Turnhout

Fig. 15 Situering van het onderzoeksgebied op de Ferrariskaart. © Geopunt

Fig. 16 Situering van het onderzoeksgebied op de Vandermaelenkaart © Geopunt

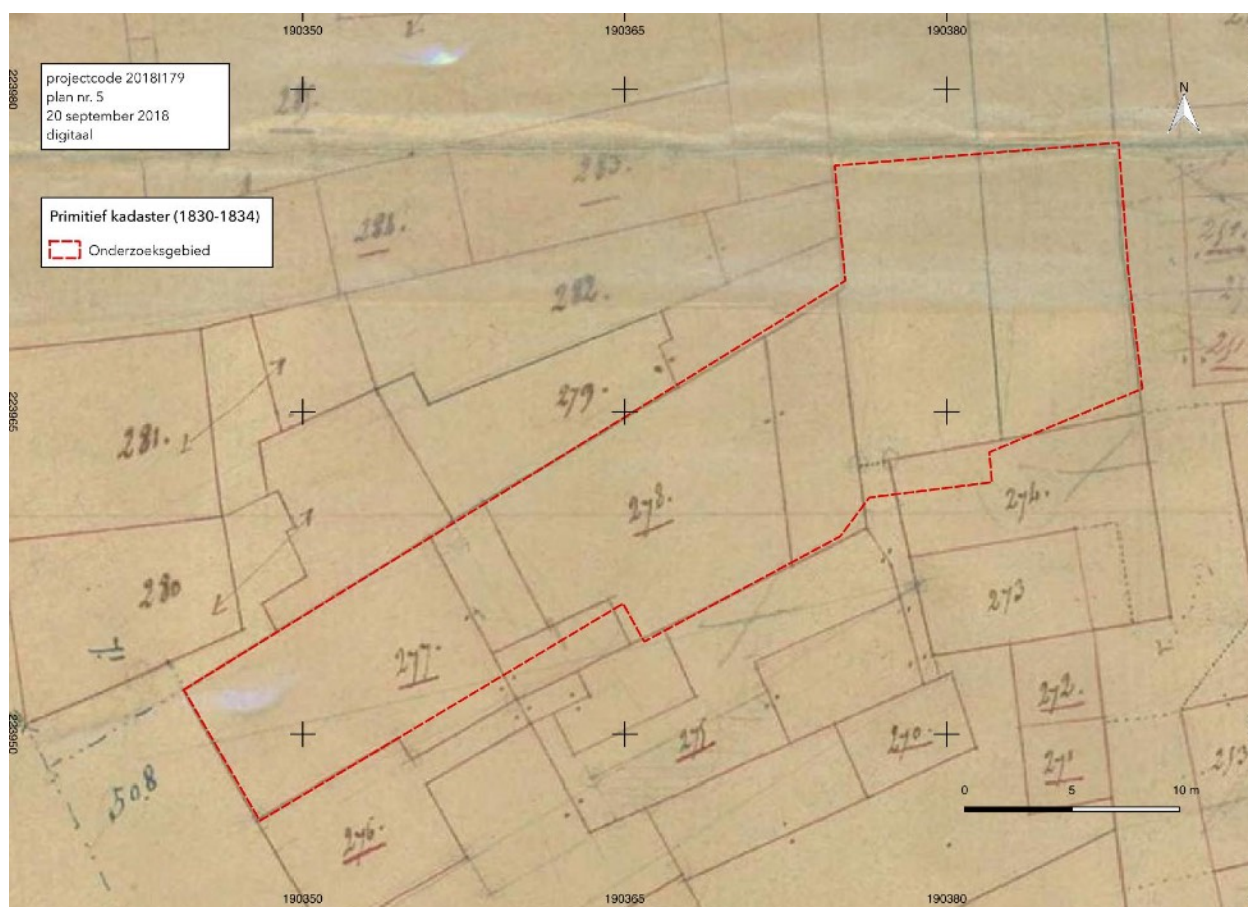

Fig. 17 Situering van het onderzoeksgebied op het Primitief Kadasterplan Turnhout. © AAPD

tegen het hoofdgebouw aan. Het bijgebouw stond slechts gedeeltelijk binnen het onderzoeksgebied. Het meest oostelijke deel van perceel Q278 was bebouwd. De lijst van historische huisnamen in het stadsarchief van Turnhout vermeld op de percelen Q277 en 278 van het primitief plan 'Int Hoeckxken'. De

Fig. 18 Zicht op de oostelijke kant van het Zegeplein. Links een beeld van voor de bouw van het interbellum huis, rechts een zicht van na de bouw van het interbellum huis (in het rood omrand het pand op het onderzoeksgebied).

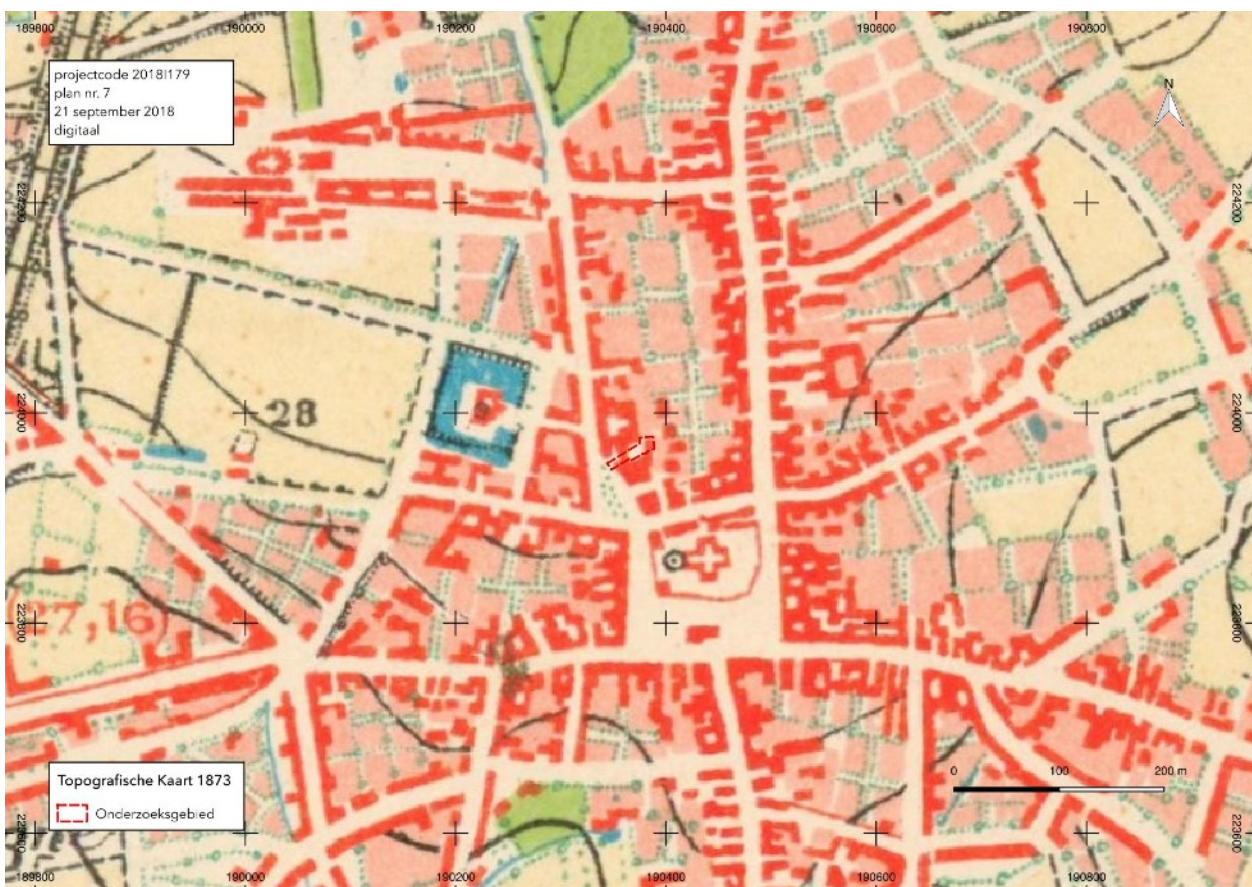

Fig. 19 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van 1873. © cartesius

oudste archiefvermelding voor dat pand dateert van 1602.¹⁶ Het oostelijke deel van het onderzoeksgebied behoorde tot de percelen 287 en 288 en is onbebouwd. Het maakte deel uit van een tuinzone zoals aangeduid op de Ferrariskaart. In het zuiden, ter hoogte van de huidige koer, lag nog een hoek van een gebouw dat op het aanpalende perceel 274 stond binnen het onderzoeksgebied.

Op de luchtfoto van 1971 is het huidige gebouw aan het Zegeplein te zien. Ook het huidige noord-zuid gerichte magazijn op het oostelijke deel van het onderzoeksgebied is reeds aanwezig. De rest van het onderzoeksgebied is onbebouwd. Op de luchtfoto van 1990 is reeds de huidige toestand, met aangebouwde kantoorruimtes en garage, te zien. De luchtfoto van 2000, die een betere kwaliteit heeft, bevestigt dit.

Fig. 20 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomosaïek kleinschalig zomer 1971. © Geopunt

¹⁶ https://stadsarchiefturnhout.turnhout.be/lijst_historische_huisnamen_turnhoutpdf

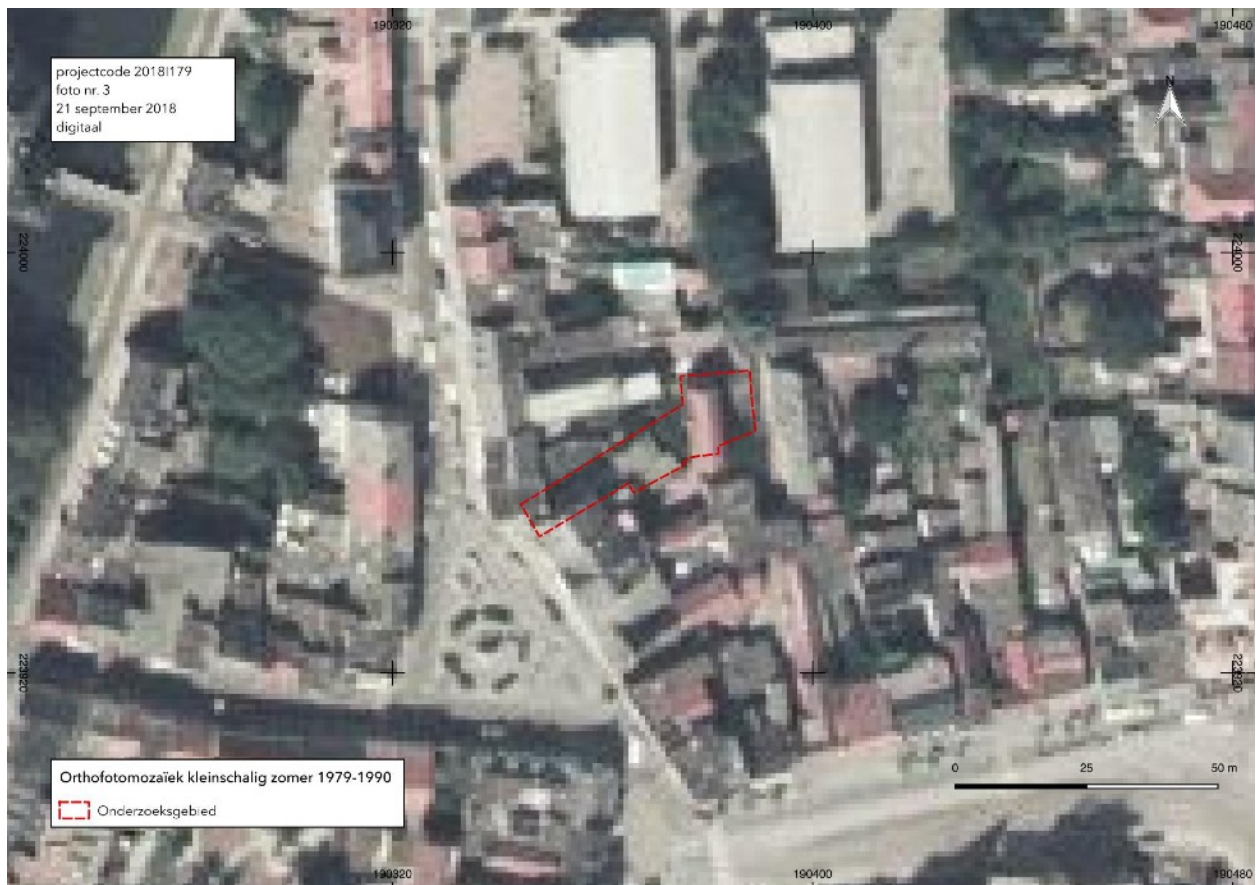

Fig. 21 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomozaïek kleinschalig zomer 1979-1990. © Geopunt

Fig. 22 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomozaïek middenschalg winter 2000-2003. © Geopunt

- CAI ID 951984: de St. Pieter en St. Barbarakerk (DIBE 12045) klimt op tot de 13de eeuw.²⁰
- CAI ID 155522: bij de heraanleg van de Grote Markt in 2011 werden sporen uit de vroege middeleeuwen, kuilen uit de late middeleeuwen en enkele sporen uit de ijzertijd, aangetroffen.²¹
- CAI ID 154633: aan de zuidzijde van het Zegeplein werden in 2007 bijgebouwen uit de periferie van een nederzetting uit de ijzertijd gevonden, naast een vroeg-middeleeuwse waterput op de hoek van het Zegeplein en de Warandestraat, paalkuilen uit de volle middeleeuwen, vakwerkhuisen uit de late middeleeuwen en stedelijke bewoningsresten uit de nieuwe tijd. De bodemopbouw ter hoogte van het Zegeplein toont de fasering van de stadsgroei. Rond het einde van de 12de eeuw werden de gronden ten noorden van de markt opgehoogd met plaggen. Hierop ontstond al snel een leefniveau. Dat kan op basis van de vondsten in de 13de eeuw worden gesitueerd. Een van de aangetroffen structuren betrof een gebouw uit de 13de of 14de eeuw dat grotendeels in houtbouw was opgericht met centraal op de kop een vloertje van gebroken bakstenen, mogelijk de fundering van een stenen haard. Vanaf de 16de-17de eeuw lijkt het gros van de gebouwen op deze locatie volledig te zijn versteend. Zoals te zien is op de gravure van Vorsterman was tegen het einde van de 17de eeuw de bebouwing nagenoeg aaneengesloten.²²
- CAI ID 154634: op de Sint-Jacobsmarkt werd in 2009 een afvalkuil met een grote hoeveelheid aardewerk gevonden uit de ijzertijd. Ook werden er gepolijste bijlen uit het neolithicum gevonden.²³
- CAI ID 154649: tijdens een opgraving naar aanleiding van de bouw van een nieuw gerechtsgebouw werd aan het Kasteelplein naast de plattegrond van een bijgebouw dat op basis van het aangetroffen aardewerk in de vroege middeleeuwen werd gedateerd, ook nog een paalkuil geregistreerd die op basis van Maaslands aardewerk en kogelpotaardewerk werd gedateerd in de volle middeleeuwen.²⁴
- CAI ID 950879: het kasteel van Turnhout is een waterburcht met donjon die teruggaat tot de volle middeleeuwen. Bij een opgraving in 1976 werden brugpijlers en fundamenteën van de oude toegangsbrug teruggevonden²⁵

Binnen een straal van 400 m zijn er 14 locaties opgenomen in de CAI, vanaf het oosten in wijzerzin:

- CAI ID101004: de percelen van de voormalige site Brepols werden in 2007 door AdAk onderworpen aan een archeologisch proefsleuvenonderzoek (2007/192). Het bureauonderzoek wees uit dat in de 17de eeuw reeds bebouwing met een eerder landelijk karakter aanwezig was ter hoogte van het projectgebied. Tot in 1937 de Brepols fabrieken werden uitgebreid, stonden langs het voormalige Papestraatje, nu Baron Frans du Fourstraat, kleine arbeiderswoningen rond een koer. Uit de proefsleuven bleek dat in het oostelijk en zuidelijk deel van het projectgebied nagenoeg geen archeologisch interessante sporen bewaard bleven. In het noordelijk deel was de bebouwing grenzend aan het Papestraatje tot net onder het maaiveld afgebroken. Sporen en muurresten van de historische bebouwing waren er bewaard. In één van de proefputten werd een waterput ontdekt uit het begin van de 16de eeuw, die overbouwd werd in de loop van de 17de eeuw. Enkel de zone waar een 16de-eeuwse waterput aan het licht kwam, werd opgenomen in de CAI onder CAI ID 101004.²⁶ Het oostelijk

²⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID951984, Dekanale St.-Pieter- en St.-Barbarakerk (geraadpleegd op 21 september 2018).

²¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID155522, Grote Markt Fontein (geraadpleegd op 21 september 2018).

²² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID154633, Zegeplein (geraadpleegd op 21 september 2018); Delaruelle & Tops 2012.

²³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID154634, Sint-Jacobsmarkt (geraadpleegd op 21 september 2018).

²⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID154649, Kasteelplein I (geraadpleegd 21 september 2018).

²⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID950879, Kasteel van Turnhout 'Warande' (geraadpleegd op 21 september 2018).

²⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 101004 Antwerpen, Turnhout, Brepolsite (geraadpleegd 21 september 2018).

deel van het onderzoeksgebied werd opgenomen bij de gebieden waar geen archeologisch erfgoed meer te verwachten valt. Na het proefsleuvenonderzoek volgde een opgraving van de onbebouwde zone grenzend aan de Baron du Fourstraat. De opgraving leverde bewonings- en nederzettingssporen op gaande van de 14de tot de 20ste eeuw (2009/161).²⁷

- CAI ID 950893: 3 stenen waterputten, waarvan 1 uit de middeleeuwen en 2 uit 17de eeuw, werden in 1997 aangetroffen ter hoogte van de Herentalsstraat 68-74.²⁸
- CAI ID 210605: bij een vooronderzoek aan de Driezenstraat werd een klein aantal sporen geregistreerd die kunnen wijzen op een constructie uit de volle middeleeuwen.²⁹
- CAI ID 954557: tijdens een werfcontrole aan de Gasthuisstraat 15 werd een losse vondst van niet nader gedateerd aardewerk gemeld.³⁰
- CAI ID 951983: het gasthuis van Turnhout dateert uit de late middeleeuwen. Begin 17de eeuw werd het uitgebreid tot ziekenhuis.³¹
- CAI ID 164610: bij controle van werken werd een cisterne uit de 19de eeuw gevonden.³²
- CAI ID 155967: bij een opgraving werden kuilen uit de late middeleeuwen gevonden die mogelijk op zandwinning wijzen. Ook werden resten van een gasthuis uit de 18de eeuw gevonden.³³
- CAI ID 151560: bij een proefsleuvenonderzoek, gevolgd door een opgraving in 2008 op de plaats van de Warandeparking, werden afvalkuilen gevonden uit de late bronstijd, naast spiekers en kuilen uit de ijzertijd, en verder een boomstamwaterput uit de 7de eeuw, resten van houtbouw uit de volle middeleeuwen, kuilen uit de late middeleeuwen en een waterput en kelder uit de nieuwste tijd.³⁴
- CAI ID 218201: bij een proefsleuvenonderzoek in het begijnhof werden een bakstenen kelder, resten van de oude kerk en kuilen uit de volle en late middeleeuwen gevonden.³⁵
- CAI ID 150440 heeft betrekking op het volledige begijnhof van Turnhout. De oudste vermelding dateert uit 1340.³⁶
- CAI ID 150441: de huidige Begijnhofkerk uit de 14de eeuw. In 1978 werd de oudere kerk opgegraven.³⁷
- CAI ID 159109: bij een controle van werken en een proefsleuvenonderzoek werden een beerput en muurfunderingen uit de 17de eeuw gevonden.³⁸
- CAI ID 950880: het Herdershuisje, een van de begijnenhuisjes uit de 17de eeuw.³⁹
- CAI ID 215710: de toevalsvondst van een stuk muur van een begijnenhuisje dat in de eerste helft van de 19de eeuw werd gesloopt.⁴⁰

²⁷ Delaruelle & Tops 2012.

²⁸ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID950893, Herentalsstraat 68-74 (geraadpleegd op 21 september 2018).

²⁹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID210605, Driezenstraat (geraadpleegd op 21 september 2018).

³⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID954557, Gasthuisstraat 15 (geraadpleegd op 21 september 2018).

³¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID951983, Gasthuis van Turnhout (geraadpleegd op 21 september 2018).

³² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID164610, Watrandestraat 46 (geraadpleegd op 21 september 2018).

³³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID155967, Fuijsaal Warande (geraadpleegd op 21 september 2018).

³⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID151560, Warandeparking (geraadpleegd op 21 september 2018).

³⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID218201, Begijnhof (geraadpleegd op 21 september 2018).

³⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID150400, Begijnhof 1 (geraadpleegd op 21 september 2018).

³⁷ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID150441, Begijnhofkerk (geraadpleegd op 21 september 2018).

³⁸ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID159109, Begijnhof 68 (geraadpleegd op 21 september 2018).

³⁹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID950880, Begijnhof 58 (geraadpleegd op 21 september 2018).

⁴⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID215710, Begijnhof (geraadpleegd op 21 september 2018).

De percelen aan de oostzijde van de Grote Markt, site Kursaal, werden in de zomer van 2016 opgegraven. Tijdens de opgraving werd een kelder met drie tongewelven grenzend aan de markt onderzocht. Er werden aanwijzingen gevonden voor een oudere bouwfase van de kelder op dezelfde plaats. Ten oosten van de kelder werd een oventje doorsneden door de buitenmuur van een recenter gebouw. Onmiddellijk ten oosten van de kelders werden vanaf het eerste archeologisch niveau sporen aangetroffen, die dateren van de late middeleeuwen. Het gaat onder andere om een waterput en een kuil met een groot aantal vondsten waaronder Siegburg drinknapjes met genepen voet en een vrijwel volledige kan in steengoed. De kuil dateert vermoedelijk uit de 15de eeuw. Een andere schervenrijke afvalkuil bevatte bijna uitsluitend rood aardewerk wat doet vermoeden dat het om een 16de-eeuwse context gaat. In de noordwestelijke wand van het onderzoeksgebied, dicht bij de Grote Markt, werd bewijs gevonden voor menselijke aanwezigheid in de protohistorie in de vorm van een depositie van enkele potten die in elkaar geschoven waren en omgekeerd in de grond geplaatst. Het aardewerk hoort thuis in de bronstijd of vroege ijzertijd.

Gezien de resultaten van de opgraving onder het Kursaal werd een archeologisch proefsleuvenonderzoek uitgevoerd op de aanpalende zuidelijke percelen, Grote Markt 39-40, site Post (2016/311). Op basis van de resultaten van het onderzoek werd een zone geselecteerd voor opgraving (2016/353). De achterliggende gronden leverden twee zeer diepe paalkuilen op die nog te dateren zijn, drie kuilen met telkens de resten van een versneden groot zoogdier en twee elkaar oversnijdende waterputten. De oudere put kan op basis van een drinknapje uit Siegburg dateren van de 14de/15de eeuw, de jongere gemetselde put werd verlaten in de 16de/17de eeuw. Deze datering steunt op een scherp steengoed met boerendansfries uit Raeren.⁴¹

⁴¹ info Fodio Weekverslagen.

1.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het projectgebied?

Het projectgebied maakt deel uit van de historische kern van Turnhout. De bodem is er reeds eeuwen onderhevig aan menselijke invloed en staat op de bodemkaart volgens Belgische Classificatie gekarteerd als OB, bebouwde zone. De bodemkaart levert dus geen informatie over de bodemopbouw binnen het projectgebied. De oudste bewoningskern van Turnhout die teruggaat tot de ijzertijd en de vroege en volle middeleeuwen is te situeren op een zandkop tussen het marktplein en het kasteel. Het onderzoeksgebied is in deze zone te situeren.

In de Centraal Archeologische Inventaris zijn een hele reeks locaties in de kern van Turnhout opgenomen waar archeologisch onderzoek werd uitgevoerd. Die schetsen een beeld van menselijke aanwezigheid sinds het neolithicum. De oudste vondsten bij opgravingen in de huidige stadskern van Turnhout zijn te dateren in het neolithicum en werden aangetroffen ter hoogte van de Jacobsmarkt (CAI locatie 154634). Het gaat om fragmenten van gepolijste bijlen. De oudste bewoningssporen dateren van de late bronstijd en werden geregistreerd bij de aanleg van de Warandeparking (CAI locatie 151560). Uit de ijzertijd werden bewoningssporen aangetroffen bij onderzoek in de omgeving van het kasteel (CAI locatie 154649), de Warandeparking (CAI locatie 151560), het Zegeplein (CAI locatie 154633), de Jacobsmarkt (CAI locatie 154634) en op de Markt ten zuiden van de Sint-Pieterskerk (CAI locatie 155522) en ten oosten ervan. Ook op de site Kursaal werd bewijs gevonden voor menselijke aanwezigheid in de protohistorie in de vorm van een depositie van enkele potten die in elkaar geschoven waren en omgekeerd in de grond geplaatst. Het aardewerk hoort thuis in de bronstijd of vroege ijzertijd.

Voor de periode van de derde tot de zesde eeuw zijn er geen sporen van bewoning teruggevonden in het centrum. Vanaf de 7de eeuw kan er opnieuw bewoning aangetoond worden op de hoger gelegen zandrug aan de Warandestraat (CAI locatie 151560), het Zegeplein (CAI locatie 154633), aan de Jacobsmarkt (CAI locatie 154634).

Tijdens de volle middeleeuwen is de bewoning geconcentreerd ter hoogte van de Markt (CAI locatie 155522) en het kasteel (CAI locatie 950879 & 154649). Tijdens opgravingen aan de Jacobsmarkt (CAI locatie 154634) en het Zegeplein (CAI locatie 154633) en aan de oostzijde van de markt op de site Kursaal werden sporen aangetroffen van bewoning uit de late middeleeuwen. Ook op de voormalige site Brepols, grenzend aan de Baron Frans du Fourstraat, werden sporen van bewoning aangetroffen die opklimmen tot de 14de eeuw.

Al deze vondsten concentreren zich rond de huidige markt en het kasteel van Turnhout, op de hoogst gelegen gronden en in de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksgebied.

Hoe evolueerde het landschap en is er een evolutie in het grondgebruik ter hoogte van het projectgebied?

Uit het beschikbare historische kaartmateriaal gecombineerd met de gravure van Vorsterman blijkt dat het stadsweefsel van Turnhout grotendeels onveranderd bewaard bleef van 1667 tot het begin van de 20ste eeuw. Daarna kende de stad een sterk bevolkingstoename en de daarmee gepaard gaande toename in bebouwing. Nadat Turnhout begin 13de eeuw stadsrechten verwierf, heeft het nooit een versterkte omwalling gebouwd en bleef het een open stad. De burcht en de markt vormden het hart van de stad. Van daaruit vertrokken straten in de vier windrichtingen. Rond het einde van de 12de eeuw werden de gronden ten noorden van de markt opgehoogd met plaggen. Hierop ontstond al snel een

leefniveau. Dat kan op basis van de vondsten tijdens een opgraving aan het Zegeplein in de 13de eeuw worden gesitueerd. Vanaf de 16de-17de eeuw lijkt het gros van de gebouwen op deze locatie volledig te zijn versteend.

Op basis van de beschikbare iconografische en cartografische bronnen is het onderzoeksgebied bebouwd sinds het einde van de 17de eeuw, minstens aan de zijde van het Zegeplein. Het meest oostelijke deel van het onderzoeksgebied valt op alle kaarten binnen een zone die gebruikt wordt als moestuin/akkerland. Archiefbronnen vermelden reeds bebouwing in 1602.

Enkel het primitief kadasterplan (1830-1834) geeft een duidelijke en gedetailleerde weergave van de bebouwing op het onderzoeksgebied. Grenzend aan het Zegeplein in het westen staat een gebouw met daarachter nog een bijgebouw. Het oostelijke deel van het onderzoeksgebied is onbebouwd en maakt deel uit van een tuinzone.

De gebouwen uit de 19de eeuw maakten in de 20ste eeuw, tijdens het Interbellum, plaats voor de huidige bebouwing. Op de luchtfoto van 1971 is het huidige noord-zuid gerichte magazijn op het oostelijke deel van het onderzoeksgebied reeds aanwezig. Op de luchtfoto van 1990 is reeds de huidige toestand, met aangebouwde kantoorruimtes en garage, te zien.

Wat is de impact van de geplande werken ?

In het centrale deel van het onderzoeksgebied worden de keuken en het deel van de kelder onder de keuken afgebroken over een oppervlakte van ongeveer 20 m². Tussen het gedeelte van de kelder dat behouden blijft en het te verwijderen deel van de kelder wordt een nieuwe scheidingsmuur gebouwd. De bestaande keldermuren worden afgebroken tot op een diepte van ca. 50 cm -mV. De diepere delen van de muren blijven behouden. De vloerplaat van de kelder wordt enkel doorbroken en niet verwijderd. De impact van deze werken is vergelijkbaar met de reeds bestaande bodemingrepen.

De kantoorruimte uit de jaren 1980 wordt eveneens afgebroken. Hier moeten de vloerplaat en de muur tussen het kantoor en de koer verwijderd worden. De bestaande verstoring bedraagt ca. 50 cm -mV. De verharding van de kleine binnenplaats zal vervangen worden. De volledige centrale zone wordt daarna aangelegd als verharde binnenplaats. De verstoringdiepte van deze ingrepen zal vergelijkbaar zijn met de reeds uitgevoerde bodemingrepen.

In de oostelijke zone wordt de verharding van de koer vervangen door een nieuwe verharding. De zuidelijke muur van de berging wordt eveneens afgebroken. De impact van deze werken is vergelijkbaar met de bestaande toestand. De kantelpoorten van de garage worden vervangen door een muur met een lengte van 5,2 m en een funderingskolom met een oppervlakte van 0,5 m². De verstoringdiepte van deze werken is groter dan de bestaande verstoring. Tegen de noordelijke gevel van het magazijn wordt een roestvrij stalen constructie geplaatst. De palen van deze constructie meten 40 x 40 cm en zullen ingegraven worden in een kuil met rechte wanden tot op de vaste grond en vorstvrije diepte (ca. 80 cm -mV). Deze verstoring is groter dan de reeds eerder uitgevoerde bodemingrepen op deze locatie.

Fig. 24 Syntheseplan: aanduiding van de zones met reeds bestaande en geplande bodemingrepen en de zone die beschikbaar is voor verder onderzoek © Geopunt

1.2.5 Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed

Op basis van de verzamelde historische, cartografische en archeologische bronnen kan gesteld worden dat het projectgebied deel uitmaakt van archeologisch waardevolle ruimte.

Gezien de lange traditie van wonen en bouwen rond de Grote Markt en het kasteel van Turnhout is de kans groot dat binnen het onderzoeksgebied een complexe stratigrafie aanwezig is. Die is door de huidige bebouwing voorzien van een kelder onder de Interbellumwoning minstens gedeeltelijk verstoord. Ter hoogte van de af te breken kantoorruimte en berging en de beide koeren bestaat de mogelijkheid dat sporen van bewoning of grondgebruik in de nieuwe tijd of de perioden daaraan voorafgaand bewaard bleven. In deze zones zijn er echter slechts op twee plaatsen bodemingrepen gepland die dieper zullen gaan dan de reeds in het verleden uitgevoerde bodemingrepen. Het gaat om de nieuwe buitenmuur voor de kelder, twee roestvrij stalen pilaren op de oostelijke koer en de nieuwe muur aan de garage. Deze bodemingrepen hebben een totale oppervlakte van ca. 5 m².

In de centrale en oostelijke zone van het onderzoeksgebied, waar bodemingrepen zullen plaatsvinden, zou binnen twee zones met een beperkte oppervlakte archeologisch onderzoek mogelijk zijn. Er werd bij het bepalen van deze zones rekening gehouden met een veiligheidsbuffer van 1,5 m ten opzichte van het te behouden bestaand opgaand muurwerk van de interbellumwoning en het magazijn. De onderzoekbare oppervlakte van de zone ter hoogte van de centrale koer bedraagt 29,55 m², ter hoogte van de oostelijke koer 28,62 m². Verder onderzoek van dergelijke kleine oppervlakten zal weinig tot geen kenniswinst opleveren over bewoning ouder dan de nieuwste tijd en laat weinig zinvolle waarnemingen toe die een substantiële meerwaarde kunnen bieden ten opzichte van de reeds opgebouwde kennis.

1.2.6 Samenvatting

Het projectgebied maakt deel uit van de historische kern van Turnhout. De bodem is er reeds eeuwen onderhevig aan menselijke invloed en staat op de bodemkaart volgens Belgische Classificatie gekarteerd als bebouwde zone.

De oudste bewoningskern van Turnhout die teruggaat tot de ijzertijd en de vroege en volle middeleeuwen is te situeren op een zandkop tussen het marktplein en het kasteel. Het onderzoeksgebied is in deze zone te situeren. In de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksgebied zijn talrijke archeologische vindplaatsen gekend gaande van de prehistorie tot de nieuwste tijd.

Het onderzoeksgebied is minstens sinds de 17de eeuw bebouwd. De huidige bebouwing dateert van het Interbellum of later.

Gezien de lange traditie van wonen en bouwen rond de Grote Markt en het kasteel van Turnhout is de kans groot dat binnen het onderzoeksgebied een complexe stratigrafie aanwezig is. Die is door de huidige bebouwing voorzien van een kelder onder de Interbellumwoning minstens gedeeltelijk verstoord. Ter hoogte van de af te breken kantoorruimte en berging en de beide koeren bestaat de mogelijkheid dat sporen van bewoning of grondgebruik in de nieuwe tijd of de perioden daaraan voorafgaand bewaard bleven. In deze zones zijn er echter slechts op twee plaatsen bodemingrepen gepland die dieper zullen gaan dan de reeds in het verleden uitgevoerde bodemingrepen. Het gaat om de nieuwe buitenmuur voor de kelder, twee roestvrij stalen pilaren op de oostelijke koer en de nieuwe muur aan de garage. Deze bodemingrepen hebben een totale oppervlakte van ca. 5 m².

In de centrale en oostelijke zone van het onderzoeksgebied, waar bodemingrepen zullen plaatsvinden, zou binnen twee zones met een beperkte oppervlakte archeologisch onderzoek mogelijk zijn. Er werd bij het bepalen van deze zones rekening gehouden met een veiligheidsbuffer van 1,5 m ten opzichte van het te behouden bestaand opgaand muurwerk van de interbellumwoning en het magazijn. De onderzoekbare oppervlakte van de zone ter hoogte van de centrale koer bedraagt 29,55 m², ter hoogte van de oostelijke koer 28,62 m². Verder onderzoek van dergelijke kleine oppervlakten zal weinig tot geen kenniswinst opleveren over bewoning ouder dan de nieuwste tijd en laat weinig zinvolle waarnemingen toe die een substantiële meerwaarde kunnen bieden ten opzichte van de reeds opgebouwde kennis.

Bibliografie

Uitgegeven bronnen

Bogemans F. 2005. Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 2-8. Meerle - Turnhout. Brussel.

Bogemans F. 2005 & 2008. Legende Overzichtskaart Quartairgeologie Vlaanderen.

Delaruelle S. & Tops B. 2012. Turnhout en de Grote Markt. De geschiedenis archeologisch bekeken. Turnhout: Brepols.

Delaruelle S., Annaert R., Van Gils M., Van Impe L. & Van Doninck J. (red.). 2013. Vondsten vertellen. Archeologische parels uit de Antwerpse Kempen. Turnhout: Projectvereniging Erfgoed Noorderkempen.

De Moor G. & Pissart A. 1992. Het reliëf. In Denis J. Geografie van België. Brussel: Gemeentekrediet, 129-215.

Dondeyne S., Vanierschot L., Langohr R., Van Ranst E. & Deckers J. 2015. De grote bodemgroepen van Vlaanderen: kenmerken van de 'Reference Soil Groups' volgens het internationale classificatiesysteem World Reference Base. KU Leuven & Universiteit Gent in opdracht van de Vlaamse Overheid, Departement Leefmilieu, Natuur en Energie, Afdeling Land en Bodembescherming, Ondergrond, Natuurlijke Rijkdommen.

Van Ranst E. & Sys D. 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen. Gent.

Digitale bronnen

Agiv. Agentschap voor Geografische informatie Vlaanderen

<https://www.agiv.be>

Bodemverkenner

<https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>

Cartesius

<http://www.cartesius.be>

Cartoweb

www.cartoweb.be, www.ngi.be

Centraal Archeologische Inventaris

cai.erfgoed.net en <http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai/>

Databank Ondergrond Vlaanderen

<https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html>

Geoportaal

<https://geo.onroenderfgoed.be>

Geopunt Vlaanderen

<http://www.geopunt.be/kaart>

Inventaris Onroerend Erfgoed

<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Stadsarchief Turnhout

https://stadsarchiefturnhout.turnhout.be/lijsht_historische_huisnamen_turnhoutpdf

Figurenlijst

- Fig. 1 Situering van het projectgebied op het Groot Referentie Bestand. © Geopunt
- Fig. 2 Situering van het projectgebied de topografische kaart 1:10.000. © cartoweb
- Fig. 3 Situering van het projectgebied op de orthofotomozaïek middenschallig winter 2017. © Geopunt
- Fig. 4 Gevel van Zegeplein nr. 9 (24/9/2018). © Fodio
- Fig. 5 Berging (links) en trap (rechts) aan de oostelijke koer. (24/9/2018). © Fodio
- Fig. 6 Keuken met centrale binnenplaats (links) en kelder onder de keuken (rechts). (24/9/2018). © Fodio
- Fig. 7 Sferbeeld van de geplande stalen constructie om balkons te creëren.
- Fig. 8 Plannen van het gelijkvloers: huidige toestand (links) en geplande toestand (rechts). Op het plan van de huidige toestand werden de af te breken delen gearceerd. © Stef Quatacker architectenbureau
- Fig. 9 Funderingsplannen: huidige toestand (links) en geplande toestand (rechts). © Stef Quatacker architectenbureau
- Fig. 10 Situering van het onderzoeksgebied op het digitaal hoogtemodel met in overlay de waterlopen zoals opgenomen in de Vlaamse Hydrografische Atlas 2018. © Geopunt
- Fig. 11 Het onderzoeksgebied op de tertiairgeologische kaart. © DOV
- Fig. 12 Situering van het onderzoeksgebied op de quartairgeologische kaart. © DOV
- Fig. 13 Het onderzoeksgebied op de bodemkaart volgens Belgische Classificatie. © DOV
- Fig. 14 Afbeelding van de gravure van Vorsterman (1667) met benaderende situering van het projectgebied. Op de gravure ligt het noorden in de linkerbovenhoek. © Stadsarchief Turnhout
- Fig. 15 Situering van het onderzoeksgebied op de Ferrariskaart. © Geopunt
- Fig. 16 Situering van het onderzoeksgebied op de Vandermaelenkaart © Geopunt
- Fig. 17 Situering van het onderzoeksgebied op het Primitief Kadasterplan Turnhout. © AAPD
- Fig. 18 Zicht op de oostelijke kant van het Zegeplein. Links een beeld van voor de bouw van het interbellum huis, rechts een zicht van na de bouw van het interbellum huis (in het rood omrand het pand op het onderzoeksgebied).
- Fig. 19 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van 1873. © cartesius
- Fig. 20 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomozaïek kleinschalig zomer 1971. © Geopunt
- Fig. 21 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomozaïek kleinschalig zomer 1979-1990. © Geopunt
- Fig. 22 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomozaïek middenschallig winter 2000-2003. © Geopunt
- Fig. 23 Situering van het onderzoeksgebied op het Groot Referentie Bestand. De polygonen en gebeurtenissen van het CAI toestand augustus 2018 in overlay. Recente / bekrachtigde archeologienota's zijn aangegeven in paars gerasterd, de afgebakende archeologische zone van de historisch stadskern van Turnhout is aangegeven in turquoise met zwarte arcering. © cai.erfgoed.net & Geopunt
- Fig. 24 Syntheseplan: aanduiding van de zones met reeds bestaande en geplande bodemingrepen en de zone die beschikbaar is voor verder onderzoek © Geopunt

Archeologische periodes in Vlaanderen

Periode			Datering
steentijd	paleolithicum	vroeg (oud)	tot 300.000 BP
		midden	300.000 - 35.000 BP
		laat (jong)	35.000 - 14.000 BP
		finaal	vanaf 14.000 BP
	mesolithicum	vroeg	vanaf 9500 v. Chr.
		midden	8 ^{ste} millennium v. Chr.
		laat	7 ^{de} en 6 ^{de} millennium v. Chr.
		finaal	5 ^{de} millenium v. Chr.
	neolithicum	vroeg	5300 - 4400 v. Chr.
		midden	4400 - 3700 v. Chr.
		laat	3700 - 3000 v. Chr.
		finaal	3000 - 2000 v. Chr.
metaaltijden	brons tijd	vroeg	2000 - 1800 v. Chr.
		midden	1800 - 1100 v. Chr.
		laat	1100 - 800 v. Chr.
	ijzertijd	vroeg	800 - 500 v. Chr.
		midden	500 - 250 v. Chr.
		laat	na 250 v. Chr.
Romeinse tijd		vroeg	1 ^{ste} eeuw
		midden	2 ^{de} en 3 ^{de} eeuw
		laat	4 ^{de} eeuw
middeleeuwen		vroeg	5 ^{de} tot 9 ^{de} eeuw
		volle	10 ^{de} tot 12 ^{de} eeuw
		laat	13 ^{de} tot 15 ^{de} eeuw
nieuwe tijd			16 ^{de} tot 18 ^{de} eeuw
nieuwste tijd			19 ^{de} en 20 ^{ste} eeuw

Dit chronologisch kader is bedoeld ter oriëntatie. Er werd gekozen voor algemene tijdvakken om niet de indruk te wekken dat culturen in kalenderjaren kunnen worden gevat. De jaren voor 10.000 BP zijn uitgedrukt in 'jaren geleden' of jaren BP (before present = 1950). De jaren na 10.000 BP zijn uitgedrukt in jaren voor of na Chr.